

Verslag studiereis Berlijn 25-27 augustus 2022

Een ge(s)laagd OV-systeem als inspiratie voor forse (OV-) opgaven in de provincie en de gemeente Utrecht

Auteur(s): Eduard Röntgen, Hester Markus-Verbeek

Datum: 5 oktober 2022

Inleiding

De provincie Utrecht heeft een studiebezoek aan Berlijn georganiseerd van 25 t/m 27 augustus 2022. De reis stond in het teken van een OV-schaalsprong in Utrecht en de forse uitdagingen die hieruit voortkomen voor de provincie als OV-autoriteit.

Een groep van ongeveer 30 deelnemers vanuit zowel de provincie als de gemeente Utrecht ging mee, bestaand uit de gedeputeerde Schaddelee, leden van PS (Statencommissie Milieu en Mobiliteit), wethouder Van Hooijdonk, gemeenteraadsleden en medewerkers vanuit de ambtelijke organisaties van provincie en gemeente.

In Berlijn was het doel om een inspirerend voorbeeld te ervaren van een succesvol gelaagd OV-systeem en te bekijken hoe dit functioneert als schakel tussen stedelijk en regionaal gebied. In het programma was daarnaast aandacht voor de rol van knooppunten in het netwerk en de omgang met OV-infrastructuur.

Het programma van de studiereis is mede tot stand gekomen door overleg met een werkgroep met enkele statenleden. Ter voorbereiding op de reis is er daarnaast een bijeenkomst georganiseerd op 4 juli in Utrecht waarin het programma is toegelicht en stil is gestaan bij de organisatie van het openbaar vervoer in Duitsland en Berlijn en de verschillen met Nederland.

De studiereis is mede georganiseerd door adviesbureau inno-V uit Amsterdam, in samenwerking met adviesbureau KCW uit Berlijn.

Overzicht programma

Donderdag: heenreis en introductie OV in Berlijn

- Heenreis Utrecht/Amersfoort-Berlijn per trein
- Check-in hotel, wandeling naar dinerlocatie
- Presentatie OV in Berlijn (Senaat)

Vrijdag: presentaties en locatiebezoeken deel 1

- Reis per OV naar Technikumuseum
- Presentaties OV in Berlijn (Verkehrsverbund VBB en vervoerder BVG)
- Ervaren van het OV in Berlijn / locatiebezoeken in 2 groepen
- Avondsessie op dinerlocatie: delen van observaties en lessen uit Berlijn tot nu toe

Zaterdag: locatiebezoeken deel 2 en terugreis

- Ervaren van het OV in Berlijn / locatiebezoeken in 2 groepen
- Lunchsessie: lessen voor stad en provincie Utrecht
- Terugreis Berlijn – Amersfoort/Utrecht per trein

Context: OV in Duitsland en Berlijn

Bus, tram en metro (U-Bahn)

- In de Duitse steden bestaat er om historische redenen meestal een gemeentelijk vervoerbedrijf met een contract tussen de steden en die bedrijven om te reguleren wat ze doen.

Berlijn heeft zo'n contract met de vervoerder BVG (niet aanbesteed).

- In de meeste gevallen hebben Duitse Deelstaten hun gebied ingedeeld in samenwerkingsverbanden van steden en gemeenten. Deze 'Verkehrsverbünde' plannen het OV, dragen de opbrengstverantwoordelijkheid, sturen de vervoerders aan en kennen meestal een integraal tarief.

In het geval van Berlijn is het de Stad Berlijn, samen met de deelstaat Brandenburg, die in Verkehrsverbund VBB samenwerken.

Spoorvervoer

- In Duitsland worden regionale treindiensten (Regionalbahn, Regional-Express, S-bahn) steeds vaker aanbesteed.

Dit is ook in Berlijn het geval. De S-bahn Berlin is in 3 netwerken gesplitst. Deutsche Bahn (DB) rijdt de S-bahn Berlin en enkele andere regionale treindiensten (regionale treindiensten worden daarnaast door een aantal andere vervoerders uitgevoerd).

- Hier bovenop bestaat het lange afstandsvervoer, de IC en de ICE.

Belangrijkste actoren OV in Berlijn

Senatsverwaltung für Umwelt, Mobilität, Verbraucher- und Klimaschutz (SenUMVK)

- Betreft een van de ministeries op Berlijns 'Bundesland'-niveau. Verantwoordelijk voor milieu-, klimaat- en consumentenbescherming, alsmede voor het vervoersbeleid en -planning in Berlijn (vervoerontwikkeling, opstellen relevante plannen zoals ontwikkelingsplan mobiliteit en vervoer, lokaal vervoersplan, fietsplan).
- Opdrachtgever voor al het OV in Berlijn. Tevens de hoogste autoriteit voor het wegverkeer, voor de luchtvaart en de veiligheid van de luchtvaart en de autoriteit voor het technisch toezicht op de spoorwegen.

Verkehrsverbund Berlin Brandenburg (VBB)

- Eigendom van de deelstaten Berlijn en Brandenburg, alsmede alle 14 districten en 4 onafhankelijke steden in Brandenburg.
- Opdrachtgever voor de regionale spoordiensten voor de twee deelstaten.
- Ook verantwoordelijk voor de verdere ontwikkeling van het VBB-Verbundtarif, met integrale vervoerbewijzen in het gehele VBB-gebied en uniforme reizigersinformatie (VBB-Fahrinfo). Zorgt ook voor coördinatie van het vervoer over de grenzen van de verschillende eigenaars van VBB heen, vooral bij het stedelijk-suburbane vervoer rond Berlijn.

Berliner Verkehrsbetriebe (BVG)

- De BVG is eigendom van de deelstaat Berlijn en verantwoordelijk voor de exploitatie van alle OV-diensten in Berlijn (behalve de regionale / suburbane treinen): het gehele Berlijnse metro- en tramnet en tevens busvervoer, waarbij de lijnen in de stad en de omliggende gebieden gezamenlijk met vervoerders van die gebieden worden uitgevoerd.

Fotoverslag presentaties, locatiebezoeken en discussies

Presentaties

Donderdag 25 augustus – Senaat

Figuur 1: Presentatie door Senaat Bundesland Brandenburg

Spreker: Guido Schötz

Functie: Verantwoordelijk voor planning, aanbesteden, contractmanagement, monitoring van OV en OV-infra planning. Afdeling OV en aanbesteed personenvervoer, Senatsverwaltung für Umwelt, Mobilität, Verbraucher- und Klimaschutz (SenUMVK).

Inhoud presentatie

- Guido Schötz heeft over de huidige uitdagingen, doelen en projecten in het OV in Berlijn (en het Bundesland Brandenburg) verteld.
- De focus lag op de relatie tussen de centrale stad en de regio eromheen.

Vrijdag 26 augustus - Verkehrsverbund Berlin-Brandenburg (VBB)

Figuur 2 en 3: presentatie door VBB in Techniek museum

Spreker: Kai Dahme

Functie: leider afdeling planning. Verantwoordelijk voor coördinatie van OV-planning binnen VBB en verbinding stad en regio.

Inhoud presentatie

- De presentatie behandelde de werking van het suburbaan OV rond Berlijn en de huidige projecten en uitdagingen.
- Er is langer stil gestaan bij het 'i2030-infrastructuurproject' (bedoeld om de relatie tussen stad en regio te versterken) en de rol van VBB erin.

Vrijdag 26 augustus - Berliner Verkehrsbetriebe (BVG)

Spreker: Helmut Grätz

Functie: afdeling aanbod, strategische

Figuur 4 en 5: presentatie BVG

productontwikkeling. Verantwoordelijk voor strategische planning en ontwikkeling van nieuwe verbindingen bij BVG, voormalig hoofd operatie voor BVG busdiensten.

Inhoud presentatie

- Discussie over vervoersbeleid in de regio Berlijn, kansen en uitdagingen voor BVG.
- Uitgebreide beschrijving van alle modaliteiten binnen het gelaagde OV-systeem van Berlijn.

Locatiebezoeken

Vrijdag 26 augustus / zaterdag 27 augustus – Station Ostkreuz

Figuur 6 en 7: Station Ostkreuz en toelichting DB Station & Service AG

Bezoek inclusief toelichting door Katrin Pillmayer-Klemm. Functie: Anlagenmanagerin Berlin Ostkreuz, DB Station & Service AG.

Toelichting locatie

- Tussen 2006-2018 vernieuwd belangrijk knooppunt met verbinding tussen radiale S-Bahn lijnen, regionale treindiensten, BVG-bussen en de Ringbahn aan de oostkant van de stad.
- Met ca. 250.000 reizigers, op 3de plaats van Berlijnse stations.
- De aansluiting op een belangrijke tramlijn is in ontwikkeling en volgt later.

Vrijdag 26 augustus / zaterdag 27 augustus – Jelbi-station

Figuur 8 en 9: Jelbi-hub bij station Jungfernhede en presentatie BVG

Bezoek inclusief toelichting door Sandra Talebian (BVG). Functie: Jelbi - Berliner Verkehrsbetriebe BVG AöR. Projekt Mobilitätsplattform und -stationen.

Toelichting locaties

- Bezoek aan Schönhauser Allee, een S-Bahn- en U-Bahnstation aan de ringlijn met overstap op tram (Linie M1), en het Jelbi station bij station Jungfernhede van BVG.
- Jelbi is de merknaam van door BVG beheerde 'Mobilitätsstationen'. Hier worden deelsystemen aangeboden die via de Jelbi-App van BVG kunnen gehuurd worden. Bijzonder is de integratie van verschillende aanbieders op één locatie en in één app.

Vrijdag 26 augustus / zaterdag 27 augustus – Tramlijn M17 / station Tierpark

Figuur 10 Bezoek Metrotram en station Tierpark

Toelichting locatie

- Bezoek aan station Tierpark, een U-Bahn station (U5) in oostelijk stadsdeel Friedrichsfelde, belangrijk overstapstation voor 3 tramlijnen (M17, 27, 37) en Buslijn 296.
- De tram bedient hier vooral tangentiële verbindingen. Tangentiële tramlijn M17 verbindt o.a. grote woonwijken Hohenschönhausen en Wartenberg, stadsdelen Friedrichsfelde en Karlshorst, en science park Adlershof. Sluit aan op 6 (radiale) S-Bahn- en U-Bahnlijnen, net als op tramlijnen uit de binnenstad. Het traject en de haltes zijn de afgelopen jaren grondig gerenoveerd.

Vrijdag 26 augustus / zaterdag 27 augustus - Buslijn X21 / station Jungfernheide

Figuur 11: Buslijn X21

Toelichting locatie

- Korte rondleiding in station Jungfernheide - een belangrijk knooppunt van de Ringbahn op het westelijk deel van 'Ringbahn' tussen regionale treinen, S-Bahn en U-Bahn, en 4 BVG-buslijnen.
- Vanaf hier vertrekt de belangrijke tangentiële expresbuslijn X21, die het noordwesten van de binnenstad met de dichtbebouwde hoogbouw wijken in het noorden van Berlijn verbindt.

Avondsessie vrijdag 26 augustus – Observaties tot nu toe

Figuur 12 en 13: Delen observaties in een interactieve sessie

Op vrijdagavond zijn op de dinerlocatie de eerste observaties gedeeld in een interactieve sessie. Op basis van de presentaties en locatiebezoeken in Berlijn tot dat moment kwamen onder andere de volgende onderwerpen aan bod:

- De rolstoeltoegankelijkheid van stations en materieel in het Berlijnse OV-systeem
- Het belang van geschiedenis voor het begrijpen van een OV-systeem en de geboden kwaliteit aan reizigers.
- Het aansluiten van verschillende modaliteiten op knooppunten en het organiseren van een overstap zonder obstakels.
- De resultaten die geboekt zijn door bestaande 'structuren' te doorbreken, zoals met het Infrastructuurplan I2030 beoogd werd door het Verkehrsverbund in samenwerking met Deutsche Bahn of met de Jelbi-stations waar verschillende aanbieders van mobiliteitsdiensten gebundeld worden onder regie van BVG.

Lunchsessie zaterdag 27 augustus – Lessen voor Utrecht

Figuur 14 en 15: Afsluitende sessie met stellingen

Als afsluiting van de studiereis heeft een discussie plaatsgevonden over interessante punten voor de stad en de provincie Utrecht op basis van de informatie die opgedaan is tijdens de presentaties en locatiebezoeken in Berlijn. De volgende thema's zijn daarbij besproken:

- De rol van de sprinter als 10-minutendienst in een regionaal OV-systeem versus beschikbare capaciteit van het spoor voor lange afstandstreinen (Intercity).
- Hierbij werd de functie van S-bahn en RegionalExpress in het Berlijns OV-systeem als voorbeeld genomen.
- De vraag of een gelaagd OV-systeem zich in de Utrechtse situatie ook kan doorvertalen naar een fysiek meerlaags systeem (soms ondergronds).
- Hierbij werd het gelaagde OV-systeem van Berlijn waarin veel verschillende vervoersvormen geïntegreerd zijn als voorbeeld genomen.
- De rol van knooppunten en voorstadstation(s) op het 'wiel met spaken' als verdeelpunt.
- Hierbij werd het bezoek aan station Ostkreuz als voorbeeld genomen.

Overige impressies

